

ЖУЛАЙ

УДК 330.1

Григорій Сергійович
greg.zhulai@gmail.com

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ЕФЕКТИВНОСТІ НА
МІКРОЕКОНОМІЧНОМУ РІВНІTHEORETICAL APPROACHES TO DEFINING THE ESSENCE OF EFFICIENCY
AT THE MACROECONOMIC LEVEL

аспірант Київського
національного універ-
ситету технологій та
дизайну

У статті узагальнено наукові підходи до визначення сутності категорії «ефективність». Запропоновано власне трактування дефініції «ефективність», яке дозволяє більш повно враховувати її найбільш суттєві якісні ознаки. Наведена класифікація ефективності діяльності підприємства за окремими ознаками. Вказується на дискусійність ототожнення ефективності з результативністю. Зазначається, що результативність, економічність є характеристиками ефективності, і їх ототожнення є не коректним, адже кожна з них висвітлює лише одну сторону багатоаспектного поняття «ефективність».

В статті обобщены научные подходы к определению сущности категории «эффективность». Предложено собственную трактовку дефиниции «эффективность», которое позволяет более полно учитывать ее наиболее существенные качественные признаки. Приведена классификация эффективности деятельности предприятия по отдельным признакам. Указывается на дискуссионность отождествление эффективности с результативностью. Отмечается, что результативность, экономичность являются характеристиками эффективности, и их отождествление является не корректным, ведь каждая из них отражает только одну сторону многоаспектного понятия «эффективность».

The article summarizes scientific approaches of defining the essence of "efficiency". The interpretation of the definition of "efficiency" that allows you to fully consider its most essential quality features is proposed. The classification of effectiveness of the company based on certain grounds is presented. An attention on debatable nature of identification of the category of effectiveness with productiveness is stressed. It is pointed out that effectiveness, productiveness are the efficiency characteristics, and their identification is not correct, because each of them reflects only one side of the multifaceted concept of "efficiency".

Ключові слова: ефективність, підприємство, результативність, прибуток, витрати

Ключевые слова: эффективность, предприятие, результативность, прибыль, расходы

Keywords: efficiency, enterprise, productivity, profits, costs

ВСТУП

Функціонування підприємства передбачає досягнення тактичних та стратегічних цілей. Надати якісну характеристику діяльності підприємства можна за допомогою категорії «ефективність». Вона є однією з базових економічних дефініцій. Використання показників економічної ефективності дозволяє не лише охарактеризувати сучасний етап функціонування суб'єкта господарювання, а й визначити перспективні напрями його розвитку.

Дослідженню теоретичних питань ефективності діяльності підприємства присвячено праці вчених: М.П. Денисенка, А.В. Куценка, І.А. Маркіної, С.Ф. Покропівного, Л.М. Шимановської та інших. Разом з тим, доцільним є узагальнення основних концепцій до визначення сутності категорії «ефективність».

МЕТА РОБОТИ є аналіз та узагальнення сучасних наукових підходів до визначення сутності категорії «ефективність» на мікроекономічному рівні.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet, нормативно-правові акти та Міжнародні стандарти аудиту.

При проведенні дослідження використано методи структурно-логічного аналізу, порівняння та узагальнення вимог Міжнародних стандартів аудиту та законодавства.

РЕЗУЛЬТАТИ

Категорія «ефективність» є об'єктом дослідження багатьох наук. Її можна розглядати з політичних,

правових, економічних, управлінських та інших позицій.

Термін «ефективність» з'явився спочатку в філософсько-політичній, а згодом й економічній літературі. Він зустрічався вже в працях античних вчених та дослідників нового часу [1, с. 119]. Проте «ефективність» як самостійне економічне поняття вони не досліджували, а лише вживали цей термін у значенні результативності управління і розглядали його на макрорівні стосовно дій суб'єкта управління – уряду держави.

Інший представник класичної школи політекономії Д. Рікардо використовував термін «ефективність» як співвідношення результату до визначеного виду витрат, тобто термін «ефективність» набуває вже того специфічного значення, яке є важливим з погляду економіки при оцінці певних дій. Відтоді поняття «ефективність» отримує статус економічної категорії [2].

Представник адміністративно-класичної школи менеджменту Г. Емерсон зазначав, що «головною турботою управлінця має бути ефективність» [3, с. 117].

Поширенню поняття «ефективність» на інші сфери діяльності сприяли теоретичні розробки в праксеології, яку Т. Котарбинський – її засновник – визначив як «загальну теорію ефективної організації діяльності» [4, с. 20]. На його думку, поняття «ефективність» тотожне поняттю «результативність».

У межах праксеології «ефективність» активно досліджував Я. Зеленецький. Він ототожнював його з доцільністю, і впровадив міру ефективності як «співвідношення сумарної цінності фактичних результатів діяльності до очікуваної сумарної цінності відповідних цілей» [5, с. 123]. Таким чином, Я. Зеленецький визначив ефективність не просто як співвідношення результату до мети, а як співвідношення, що опосередковане цінностями, причому він не зводив сутність цінностей лише до матеріальних. Для характеристики співвідношення результату діяльності та витрат автор запропонував поняття «економічність», що за змістом і способом використання близьке до поняття «економічна ефективність». Певною мірою Я. Зеленецький вкладає у поняття «ефективність» зміст результативності, не пов'язуючи його з поняттям «витрати». Вчений сприяв популяризації даного терміну та використанню не тільки для оцінки економічної діяльності, а й для будь-якої іншої.

У підручнику «Економікс: принципи, проблеми і політика» Макконнелл К.Р. та Брю С.Л. визначають ефективність як «використання обмежених ресурсів з найменшими витратами» [6].

В економіці тлумачення поняття «ефективність» як співвідношення обсягу виробленої продукції до витрат також зазнавало певних змін, які були пов'язані з необхідністю було переглянути існуючі уявлення про те, що являє собою «економічний ефект».

Так, наприклад, колектив авторів [7, с. 228] розглядає ефективність як відносний ефект, результативність процесу, операції, проекту, що

визначається як відношення ефекту, результату до витрат, що зумовили його отримання.

Подібне трактування формулює дослідник Андрійчук Р.В. Він зазначає, що економічна ефективність – відношення між отримуваними результатами виробництва – продукцією і матеріальними послугами, з одного боку, і витратами праці і засобів виробництва – з іншою [8, с. 11].

Визначення сутності ефективності як результату виробничої діяльності, що виражається у вигляді співвідношення між підсумками господарської діяльності і витратами ресурсів наводить Савенко Н.В. [9, с. 155]. На нашу думку зазначене трактування є дещо звузеним, оскільки автор акцентує лише на виробничій діяльності, залишаючи поза увагою інвестиційну, інноваційну та інші види.

Ефективність як рівень досягнення мети розглядається в наукових працях зарубіжних авторів. Наприклад, Е. Долан розглядає «ефективність» як вибір вірних цілей, на яких фокусується вся енергія підприємства [10].

Подальший розвиток виробництва, збільшення кількості середніх і великих підприємств, де працювала значна кількість працівників, на початку ХХ століття зумовив виникнення соціального підходу до визначення сутності категорії «ефективність» [11].

Пізніше, коли до категорії витрат було віднесене фінансування природоохоронних заходів у результаті забруднення водних та повітряних басейнів тобто інших факторів, які раніше не бралися до уваги, то економічну ефективність стали кваліфікувати як основну категорію суспільного виробництва.

Вищенаведене засвідчує існування багатьох підходів до трактування сутності терміну «ефективність». У даному контексті необхідно вказати на дискусійність ототожнення ефективності з результативністю.

Розглянуті основні підходи до трактування понять ефективність та результативність дозволяють усвідомити їх глибинність і складну економічну природу.

Результативність, економічність є характеристиками ефективності, і їх ототожнення є не коректним, адже кожна з них відбиває лише один бік багатоаспектного поняття «ефективність».

Отже, аналізуючи погляди науковців щодо сутності та змісту поняття «ефективність», а також підходи щодо його визначення, можна зробити висновок, що ефективність – це складна економічна категорія, яка відображає співвідношення між одержаними результатами діяльності підприємства у матеріальній та нематеріальній формах і всіма видами ресурсів, які використовуються для їх досягнення.

Доцільно навести сутнісно-змістову характеристику окремих видів ефективності, запропонованих С. Покропивним. Зміст економічної та соціальної ефективності збігається з тим, що вкладають у них і інші фахівці. Також він відмітив, що соціальні наслідки можуть бути не лише позитивними, а й негативними – безробіття, погіршення екологічних показників.

Видова класифікація ефективності діяльності за окремими ознаками

[удосконалено автором на основі [12]]

Класифікаційна ознака	Ефективність
Одержаний результат (наслідки)	Економічна
	Соціальна
Місце одержання ефекту	Локальна (комерційна)
	Господарська
Метод розрахунку	Абсолютна
	Порівняльна
Ступінь збільшення ефекту	Первинна
	Мультиплікаційна
	Синергічна
Структура організації діяльності	Робочого місця
	Підрозділу
	Системи в цілому
Тип економічного зростання діяльності	Екстенсивного розвитку
	Інтенсивного розвитку
Напрямок інноваційно-інвестиційної діяльності	Науки, техніки і технології
	Організаційно-управлінських інновацій
	Інвестиційних проектів і програм
Характер витрат	Поточних витрат
	Одноразових витрат
Об'єкт оцінки	Повна (інтегральна)
	Часткова (окрема)
	Чинникова (багаточинникова)

Деякі науковці [13; 14] пропонують економічну ефективність відображати через різні вартісні показники, які характеризують проміжні та кінцеві результати діяльності. Даний вид ефективності не відображає всієї специфіки відносин, що притаманні певній діяльності. Її критерій – мінімізація витрат або максимізація результатів.

Соціальна ефективність проявляється як результат впливу заходів економічного характеру на формування способу життя людини. Її критерій – задоволення потреб соціального характеру відповідно до ресурсів, що спрямовані на досягнення цих цілей.

Економічна та соціальна ефективність тісно пов'язані між собою. Підвищення економічної ефективності сприяє зростанню соціальної ефективності. Основним чинником, що впливає на підвищення економічної ефективності, є технічний прогрес. Він у кінцевому результаті завжди пов'язаний зі збільшенням кваліфікаційної структури зайнятих і змістовності праці, а звідси і з ростом потреб працівників, які обов'язково необхідно задовольнити. Тому навіть при суто економічному підході до ефективності її збільшення так чи інакше буде сприяти соціальному вирівнюванню і більш гармонійному розвитку працівника як особистості. Збільшення соціальної ефективності також є неможливим без підвищення економічної ефективності. Водночас із розвитком суспільства зростають потреби людей, змінюється їх структура і, відповідно, корегується діяльність різних підприємств, що стає можливим лише завдяки технічному прогресу, а це, в свою чергу, призводить до виникнення умов, що сприяють зростанню економічної ефективності.

Наявність прямих і зворотних зв'язків між економічною та соціальною ефективністю призводить до того, що неминує складається певна відповідність між темпами їх росту, відбувається їх оптимізація. На основі зазначених зв'язків виникає такий вид ефективності як соціально-економічний.

Соціально-економічна ефективність є похідною від двох вищезазначених видів ефективності та поєднує їх властивості. Її критерій – максимізація результатів у розрахунку на сукупні ресурси, що забезпечують найбільш повне задоволення потреб працюючих.

На нашу думку, даний підхід є звуженим, оскільки не враховується екологічна складова, яка у сучасному екологоорієнтованому середовищі є достатньо важливим фактором.

ВИСНОВКИ

Отже, розуміння основ проблеми сприяє її успішному вирішенню, результати проведеного аналізу є необхідним підґрунтям для подальшого дослідження теоретичних аспектів управління ефективністю, а також практичних розробок його механізму.

Список використаних джерел

1. Проблема эффективности в современной науке / Под ред. А.Д. Урсула. – Кишинев, 1985. – 256 с.
2. Рикардо Д. Начала политической экономики и податного обложения/ Д. Рикардо. – М.: Госиздат, 1929. – 368 с.
3. Управление – это наука и искусство / А. Файоль, Г. Эмерсон, Ф. Тэйлор, Г. Форд. М.: Республика, 1992. 351 с.

4. Котарбинский Т. Трактат о хорошей работе/Т. Котарбинский. – М.: Экономика, 1975. – 271 с.
5. Зеленецкий Я. Организация трудовых коллективов / Я. Зеленецкий. – М.: Знание, 1976. – 157 с.
6. Макконнелл К.Р. Экономик: принципы, проблемы и политика / К.Р. Макконнелл, С. Брю. – М.: Инфра-М, 1999. – 974 с.
7. Райзберг Б.А. Современный экономический словарь/ Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовской. – 2-е изд., испр. – М.: ИНФРА-М, 1996. – 479 с.
8. Андрійчук Р.В. Оцінка ефективності діяльності підприємства: вартісно-орієнтований підхід: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. екон. наук. за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами / Р.В. Андрійчук. – К., 2010. – 20 с.
9. Савенко Н.В. Економічна сутність ефективності виробництва підприємства і аналіз підходів до її визначення / Н.В. Савенко // Інноваційна економіка. – 2009. – № 2. – С. 153–162.
10. Долан Дж. Экономикс: англо-русский словарь-справочник; пер. с англ. / Э.Дж. Долан, Б.И. Доминенко. – М.: Лазурь, 2004. – 544 с.
11. Куценко А.В. Організаційно-економічний механізм управління ефективністю діяльності підприємств споживчої кооперації України: Монографія/А.В. Куценко. – Полтава: РВВ ПУСКУ, 2008. – 205 с.
12. Економіка підприємства: Підручник / За ред. С.Ф. Покропивного. – 2-ге вид., доп. та перероб. – К.: КНЕУ, 2001. – 528 с.
13. Біловол Р.І. Управління ефективністю: Опорний конспект лекцій/Р.І. Біловол. – Полтава: РВЦ ПУСКУ, 2005. – 61 с.
14. Шимановська Л.М. Основи менеджменту і управлінської діяльності: Підручник / Л.М. Шимановська. – К.: Вища шк., 1994. – 223 с.